

УДК 635.65:338.432

О. О. Петрова,

к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів, Державний вищий навчальний заклад "Херсонський державний аграрний університет"

ORCID ID: 0000-0001-8639-3615

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.21.74

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИРОБНИЦТВА КВАСОЛІ В УКРАЇНІ

O. Petrova,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Economics and Finance, Kherson State Agrarian University

ECONOMIC POTENTIAL OF BEAN PRODUCTION IN UKRAINE

Впродовж останніх років нішеві зернобобові культури представляють значний економічний інтерес для малого та середнього аграрного бізнесу, оскільки вони надають важливу конкурентну перевагу на ринку в ціні реалізації та за собівартістю вирощування. Ринок нішевих зернобобових культур в останні роки демонструє стійке зростання як внутрішнього, так і зовнішнього попиту, і, як наслідок, щороку збільшуються посівні площі під цими культурами. Метою статті є дослідження економічного потенціалу виробництва нішевих зернобобових культур, зокрема, квасолі, а також аналіз стану та динаміки ринку збуту нішевої продукції. Квасоля є стратегічно необхідною культурою рослинництва, оскільки це основне джерело збалансованого за амінокислотним складом і вмістом екологічно чистого білка. В зерні квасолі вміст білка коливається в широких межах і насамперед залежить від генетики сорту, природно-кліматичних і технологічних умов вирощування. Так, вміст білка в зерні квасолі коливалася від 17,87 до 23,38%.

Світове виробництво бобових культур, згідно з оцінками аналітиків та експертів аграрного ринку, досягає приблизно 75 млн т на рік. Через високий попит для експорту в Європу українські фермери активно нарощують площі під квасолею. Загалом площі посів під бобові культури в Україні лише зростають. Станом на 1 вересня 2017 року зернобобові культури зібрали з площі 477,6 тис. га. А в 2018 році зернобобовими культурами було засіяно 568,4 тис. га, що є найкращим показником за останні 15 років. Затребуваність культури і постійний попит спонукають все більшу кількість підприємців почати свій бізнес з вирощування квасолі. Квасоля представляє значний інтерес для малого і середнього агробізнесу, оскільки дозволяє із малими вкладенням отримати високий дохід та зменшує залежність від цінової волативності і кон'юнктури світового ринку.

In recent years, niche legumes have been of considerable economic interest to small and medium-sized agrarian businesses, as they provide an important competitive advantage in the market in terms of sales and cultivation costs. The legume niche market in recent years has shown a steady increase in both domestic and external demand. The area under these crops is increasing every year. The purpose of the article is to study the economic potential of niche legume production, in particular beans, as well as to analyze the status and dynamics of the niche market. The use of the potential of this type of production could be an alternative in solving the problem of providing the population with economically cheap and environmentally friendly protein, high quality animal feed, problems of organic fertilizers, significant increase of soil fertility, formation of sound crop rotation systems, etc.

Beans are a strategically needed crop because they are the main source of balanced protein content and environmentally friendly protein content. In beans, the protein content varies greatly and depends primarily on the genetics of the variety, climatic and technological conditions of cultivation. Thus, the protein content of beans was 17.87 to 23.38%.

According to analysts and experts of the agrarian market, the world production of legumes reaches about 75 million tons a year. Due to high demand for export to Europe, Ukrainian farmers are actively expanding their bean area. In general, the area under bean crops in Ukraine is only growing. As of September 1, 2017, legumes were harvested from an area of 477.6 thousand hectares.

In 2018, 568.4 thousand hectares were sown, which is the best indicator in the last 15 years. The demand for culture and the constant demand are driving more and more entrepreneurs to start their bean-growing business. Beans are of great interest to small and medium-sized agribusinesses because they make high returns with low investment and reduce the dependence on price volatility and global market conditions.

Overall, the bean-growing business is low-cost. Basically, the costs are to buy planting material, care of crops, to pay for plantation, to pay for the services of hired workers (at large scale crops), transportation costs associated with the sale of beans.

Ключові слова: нішеві маржинальні культури, зернобобові культури, квасоля, ефективність виробництва, прибуток.

Key words: niche marginal crops, legumes, beans, production efficiency, profit.

ВСТУП

В останні роки все більше аграріїв приділяють увагу вирощуванню сільськогосподарських культур з досить високим рівнем маржинальної прибутковості порівняно з традиційними зерновими та зернобобовими культурами. Особливою популярністю нині користуються бобові культури так названого нішового кластера, це нут, сочевиця, маш та квасоля, які в повній мірі задовольняють потреби людини в продовольчому білку. Квасоля звичайна здатна не тільки формувати високі врожаї зерна в умовах незрошеного і зрошеного землеробства, а й, акумулюючи азот у ґрунті, поліпшувати енергетично-економічний баланс в господарстві. Слід відмітити, що практично всі вони займають незначні посівні площі, втім на аграрному ринку ці культури займають певний сегмент попиту серед внутрішніх та зовнішніх споживачів. Так, наприклад, у 2017 році нішеві сільськогосподарські культури займали 4,6% посівних площ. Найбільші посівні площі серед нішевих культур традиційно належать гороху (410,6 тис. га), досить значними є площі під вівсом (198,3 тис. га), гречкою (183,3 тис. га) та житом (169,3 тис. га). Під іншими зернобобовими культурами у 2017 році було засіяно 49,3 тис. га посівних площ.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нішеві сільськогосподарські культури, зокрема зернобобові, впродовж останніх років представляють значний економічний інтерес для малого та середнього аграрного бізнесу, оскільки вони надають важливу конкурентну перевагу на ринку в ціні реалізації та за собівартістю вирощування. Наразі спостерігаються високі експортні ціни на таку продукцію, що забезпечує відповідний їх рівень на внутріш-

ньому аграрному ринку. Незважаючи на коливання цін на світовому ринку залежно від кон'юнктури, економічні ризики для аграрія є значно меншими через високу (у зрівнянні з традиційними сільськогосподарськими культурами) ціну на нішеву продукцію, а доходність від збуту продукції дозволяє покривати витрати та отримати достатній для розвитку господарства прибуток. Ринок нішевих зернобобових культур в останні роки демонструє стійке зростання як внутрішнього, так і зовнішнього попиту, і, як наслідок, щороку збільшуються посівні площі під цими культурами. Зернобобові є важливими сільськогосподарськими культурами, традиційно займають особливе місце в зерновому і кормовому балансі України, забезпечують диверсифікацію сільськогосподарських посівів на випадок виникнення аграрних ризиків. Крім того, зернобобові багаті натуральними речовинами та характеризуються високим вмістом білка та клітковини. Безпосередньо до групи зернових бобових культур відносять горох, сочевицю, квасолю, сою, нут, маш та інші. Найбільш відомими нішевими продуктами на вітчизняному ринку є сочевиця, квасоля, нут. Ці культури виявляють високу стійкість до зміни кон'юнктури ринку та залишаються одним з важливих стратегічних резервів зернової галузі сільського господарства. Ціни на нішеві зернобобові культури за останні роки стабільно зростали і залишаються досить високими у порівнянні з традиційними зерновими. Таким чином, зазначені фактори зумовили підвищений інтерес вітчизняних аграріїв до розширення посівних площ під нішевими зернобобовими культурами, оскільки цей бізнес є найбільш перспективним для малих та середніх аграрних підприємств. Окрім того, нішеві зернобобові культури дозволяють одержати вищу

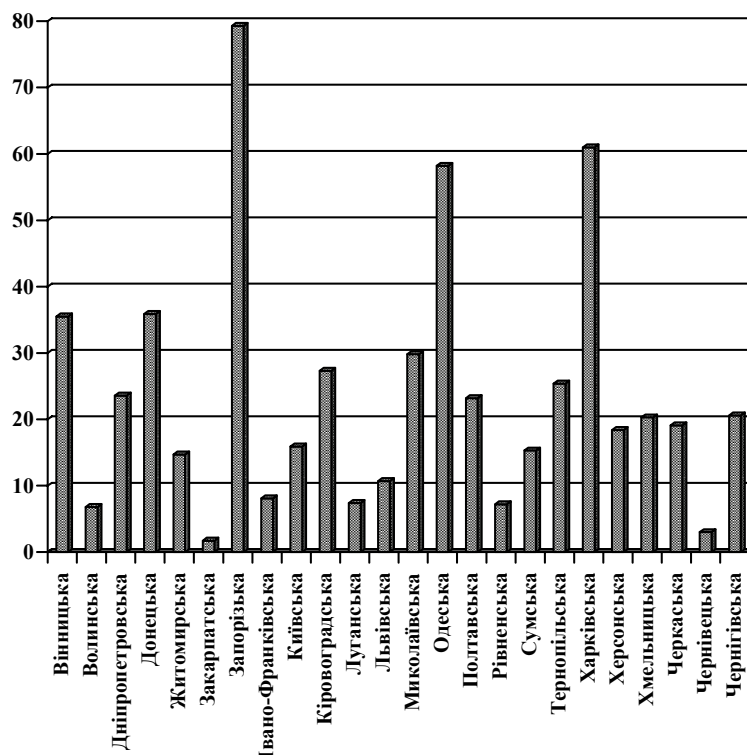

Рис. 1. Посівні площі бобових культур у 2018 році, тис. га

Джерело: сформовано автором за даними [4].

прибутковість у порівнянні з окремими високоліквідними зерновими та зернобобовими культурами. Серед зернобобових культур квасоля є найбільш цінною у продовольчому відношенні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На необхідність збільшення виробництва бобових культур звертали увагу відомі українські вчені: Бабич А.О, Камінський В.Ф., Петриченко В.Ф., Черенков А.В., Шевченко М.С. та інші. Всі вони висвітлювали проблему виробництва зернобобових культур та перспективи розвитку цієї галузі в Україні. Так, Черенков А.В. та Шевченко М.С. запропонували науково-методичну стратегію виробництва високобілкових культур та реалізації концепції екологічного балансу в агросистемах на основі методів відновлюваного землеробства, екологічно безпечних технологій, розширення колекції генофонду зернобобових культур та створення високоврожайних гібридів [1, с. 10]. Нікішина О.В. пропонує впровадження дворівневого механізму стимулювання виробництва зернобобових культур для внутрішньої переробки та споживання шляхом виплати бюджетних погектарних дотацій аграріям, що забезпечить отримання значного відтворюваль-

ного та податкового ефектів у системі суміжних ринків та реалізацію інтересів держави [2, с. 37]. Проблеми досягнення високої якості та максимальної врожайності зернобобових культур, зокрема, квасолі, висвітлюються також у працях М.І. Бахмата, О.В. Овчарука [3, с. 92].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження економічного потенціалу виробництва нішевих зернобобових культур, зокрема, квасолі, а також аналіз стану та динаміки ринку збуту нішевої продукції. Квасоля є стратегічно необхідною культурою рослинництва, оскільки це основне джерело збалансованого за амінокислотним складом і вмістом екологічно чистого білка. Використання потенціалу цього виду продукції могло б стати альтернативою у вирішенні проблеми забезпечення населення економічно дешевим та екологічно безпечним білком, високоякісним кормом для галузі тваринництва, проблеми органічних добрив, істотного підвищення родючості ґрунтів, формування обґрунтованих систем сівозмін та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бобові культури — це єдині культури, які можуть забезпечити безперервне постачання

на продовольчий ринок дефіцитного білка, який за своїм амінокислотним складом подібний до тваринного. Але навіть така заміна не задовольняє потреби людства. Товаровиробники, які націлені на інтенсивні технології, прагнуть створити більшу кількість продукту, а на показники якості майже не звертають уваги. Тому вивчення оптимального поєднання технологічних прийомів вирощування культури, які забезпечать формування високого врожаю й якості є актуальним і своєчасним. Основною цінністю бобових культур є наявність в зерні великої кількості білка, саме це формує цінність продукту за смаковими, технологічними та економічними показниками.

До зернобобових, які вирощують в Україні, здебільшого належать горох, квасоля, нут та сочевиця. Безперечно, пріоритетним у цій галузі є горох. Він займає приблизно 70% валового збору. Найбільші площі збору зернобобових в Україні в Запорізькій (78,4 тис. га), Харківській (61,0 тис. га), Одеській (58,2 тис. га), Донецькій (35,9 тис. га) та Вінницькій (35,5 тис. га) областях. За даними Держкомстату, у 2016 році бобові культури ввійшли в ТОП-5 найбільш прибуткової сільгосппродукції. Вони забезпечили виробникам понад 76% рентабельності. В 2017 році ситуація лише покращилася. Україна зайняла третє місце у світі за обсягами виробництва гороху, а загальний обсяг виробництва бобових в Україні становив 1,2 млн тон, що в півтори рази більше, ніж у 2016 р. Про динаміку розвитку бобової галузі в Україні свідчить і те, що ще шість років тому ці культури вирощували лише на півдні та в центрі країни, а в 2018 році за культивуацію бобових взялися й фермери Полісся та інших північних зон. Загалом площі посів під бобові культури в Україні лише зростають. Станом на 1 вересня 2017 року зернобобові культури зібрали з площі 477,6 тис. га. А в 2018 році зернобобовими культурами було засіяно 568,4 тис. га, що є найкращим показником за останні 15 років (рис. 1).

Світове виробництво бобових культур, згідно з оцінками аналітиків та експертів аграрного ринку, досягає приблизно 75 млн тон. на рік. Найбільшими виробниками є Індія (24% від світового обсягу виробництва), Канада та М'янма (по 7% від світового виробництва обидві). Проте, за даними 2017 року, найбільшим експортерами бобових у вартісному вимірі були такі країни, як Кенія (частка 11,8% до підсумку), Марокко (11,6%), США (10,2%), Нідерланди (9,6%) та Гватемала (8,0%). Вони у сукупності займають 67,1% усього світового

ринку торгівлі бобовими в абсолютному вимірі і 78,3% за його вартістю [5].

В Україні ж найбільшими агрохолдингами, які займаються виробництвом бобових, є LANDFORT, "Сварог Вест Груп" та "МРІЯ Агрохолдинг". Загальний земельний банк компанії LANDFORT становить 37 тис. га. У структуру агрохолдинку входить 9 сільськогосподарських підприємств. "Сварог Вест Груп" — мають у розпорядженні майже 80 тис. га орендованих земель у Хмельницькій, Чернівецькій та Житомирській областях України. "МРІЯ Агрохолдинг" обробляє майже 165 тис. гектарів землі в Тернопільській, Хмельницькій, Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській і Рівненській областях.

Україна в 2018 році на 5% збільшила експорт бобових культур, без врахування сої. Загальний обсяг експорту сягнув 831,3 тис. т, оновивши попередній експортний рекорд, який було досягнуто рік тому, і який складав 789 тис. т. Цей показник зіставний з виручкою від експорту молокопродуктів. Крім того, бобові вже дають Україні більше виручки, ніж експорт меду, горіхів, свіжих фруктів, борошна чи сокових концентратів. Але збільшення виробництва бобових в Україні негативно вплинуло на внутрішні ціни, які в 2018 році були нижчими, ніж рік тому. Це відбилося й на середній експортній ціні, яка також знизилася приблизно на 7%. Відповідно загальна виручка від експорту бобових з України зменшилася на 2% до \$190 млн.

Бобові культури — це єдині культури, які можуть забезпечити безперервне постачання на продовольчий ринок дефіцитного білка, який за своїм амінокислотним складом подібний до тваринного. Але навіть така заміна не задовольняє потреби людства. Товаровиробники, які націлені на інтенсивні технології, прагнуть створити більшу кількість продукту, а на показники якості майже не звертають уваги. Тому вивчення оптимального поєднання технологічних прийомів вирощування культури, які забезпечать формування високого врожаю й якості є актуальним і своєчасним. Основною цінністю бобових культур є наявність в зерні великої кількості білка, саме це формує цінність продукту за смаковими, технологічними та економічними показниками.

Квасоля — цінна високобілкова культура, яка має багатостороннє використання в народному господарстві. В зерні квасолі вміст білка коливається в широких межах і насамперед залежить від генетики сорту, природно-кліматичних і технологічних умов вирощування. Визначений хімічний склад сортів зернової квасолі

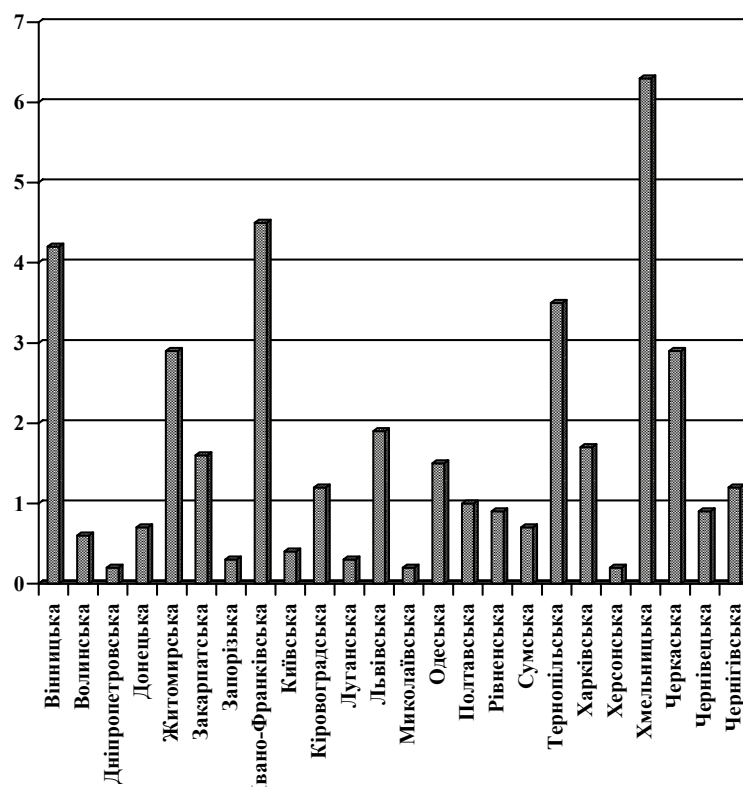

Рис. 2. Посівні площі квасолі у 2018 році, тис. га

Джерело: сформовано автором за даними [4].

показав, що вміст жирів складає 1,3—1,94 %, вміст білку 20,8—22,03%. Фракційний склад білків від їх загальної кількості складають: глобуліни — 43,76—44,93 %, альбуміни — 40,35—42,05 %, глютеїни — 13,02—15,6 %. Основну частину сухих речовин квасолі це вуглеводи, які представлені в основному крохмалем, клітковиною, геміцелюлозою та пектином. Вміст крохмалю коливається від 44,8 до 45,4 %, вуглеводів — 54,34—54,89%. Значний вміст вуглеводів визначає високу енергетичну цінність. Завдяки високій адаптивній здатності квасоля в сучасних умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва відіграє особливе значення в збалансуванні продовольчого кошика людини та частковому розв'язанні проблеми нестачі продовольчого білка. Так, енергетична цінність зернової квасолі складає

293,06—299,06 ккал, що не надто розрізняється за сортами.

Основне призначення квасолі — продовольче: насіння та боби вживають в їжу в свіжому і консервованому вигляді та є джерелом необхідного для організму людини комплексу амінокислот. Завдяки азотфіксуючим бактеріям квасоля засвоює азот з повітря та збагачує ним ґрунт, як просапна культура полегшує боротьбу з бур'янами та є відмінним попередником для всіх сільськогосподарських культур, особливо для озимої пшениці.

Квасоля належить до зернової бобової культури. У харчуванні використовують недозрілі боби (лопатки) та насіння квасолі. Рід квасолі нараховує до 230 видів, які поділяються на дві групи: американська та азійська, які відрізняються формою та розміром насіння. В

Таблиця 1. Експорт нішевих маржинальних зернобобових культур в Україні за 2017 р.

Найменування продукту	Кількість, кг	Вартість, тис. дол. США	Ціна за 1 кг, тис. дол. США
Турецький горох (нут)	7507756,7	5684,78	0,7572
Квасоля звичайна, включаючи білу дрібну квасолію	112699615,0	6568,93	0,5829
Сочевиця	1843939,0	1070,04	05803

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Україні більш поширений вид — квасоля звичайна, яка належить до американської групи.

Особлива користь квасолі в її харчовій цінності, а саме у гармонійному поєднанні високоякісного білку з цукром, крохмалем, вітамінами, мінералами і незамінними амінокислотами. Квасоля багата на вітаміни А, В1, В2, В6, С, РР, каротин і велику кількість вітаміну Е — природного антиоксиданту. Такий комплекс вітамінів позитивно позначається не лише загалом на стані організму, але й на шкірі, нігтях і волоссі. Водночас користь стручкової квасолі не поступається звичайній. Квасоля містить у середньому 24% білка, який за амінокислотним складом близький до білків тваринного походження. Тому її часто називають "рослинним м'ясом". До того ж квасоля вважається цілющим продуктом харчування та може зберігатися, не втрачаючи поживних якостей декілька років. Студки бобів використовують у фармації для виготовлення ліків. Зернові відходи квасолі після термічної обробки використовують у годівлі тварин. Солону та полову добре поїдають вівці та кози. Тож квасоля має широкі можливості застосування.

В останні роки Україна помітно збільшила експорт квасолі, зайнявши позицію ключового експортера цієї культури з Чорноморського регіону. Зростання експортних поставок відбулося завдяки стабільному зростанню обсягів виробництва квасолі (рис. 2).

Через високий попит для експорту в Європу українські фермери активно нарощують площі під квасолею. За оцінками спеціалістів, до 2020 року посіви збільшаться на 100% і складуть 75—85 тис. га. Найбільше в українській квасолі зацікавлені Румунія, Італія, Німеччина, а також Туреччина і ОАЕ. Перевагою України для постачання квасолі в країни ЄС є вигідне географічне положення. За рахунок цього вона може випередити своїх основних конкурентів — Китай, США, Канаду, Аргентину та Бразилію.

За чотири сезони експорт квасолі з України виріс майже в п'ять разів — з 2,6 тис. т у 2014/15 МР до 12,6 тис. т. в 2016/17 МР. У 2017/18 сезоні українські експортери зберегли високі темпи зовнішніх поставок квасолі. За період з 2014/15 МР, коли почалися активні експортні поставки української квасолі, число країн-імпортерів зросло в два рази. Євросоюз — основний споживач української квасолі. Якщо в 2014/15 МР квасоля імпортували 8 країн співтовариства, то в 2017/18 — вже 16. У липні — травні 2017/18 МР частка ЄС у загальній структурі поставок квасолі з України зросла до 74%

з 59% в 2016/17 МР. У порівнянні з іншими країнами Чорноморського регіону саме в Україні в останні роки відзначається збільшення як посівних площ, так і врожайності цієї бобової культур. Крім того, площа земельного клину під квасолею в Україні значно вище, ніж в Росії і Казахстані. За даними "Українського клубу аграрного бізнесу" наразі 87% квасолі йде на експорт до Європи. Споживачами даної продукції є Румунія (33% експорту), Об'єднані Арабські Емірати (12%) та Туреччина (12%). Перспективними ринками виступають ринки Європи — Боснія і Герцеговина, Сербія, Польща, Італія. Також у 2016 році розпочалися поставки в Іспанію, Великобританію та Бельгію. Світовий імпорт сушеної квасолі за останні п'ять років скоротився на 8,7%. Основними імпортерами виступають Бразилія, Італія та Індія. Дві останні наростили імпорту сушеної квасолі за на 10,2% та 51,3% відповідно і є досить перспективними ринками для України. За 2019 рік аграрії реалізували 831,3 тис. тонн, що перевищило рекорд 2017-го в 789 тис. тонн.

Квасоля — незамінна страва для людей, які дотримуються правильного харчування і стежать за своїм здоров'ям. Важко переоцінити користь бобової культури для нервової системи, серця і шкіри. У зв'язку з високою поживністю і величезною користю квасоля дуже популярна в кулінарії. Її використовують для приготування перших і других страв, і навіть десертів. Затребуваність культури і постійний попит спонукають все більшу кількість підприємців почати свій бізнес з вирощування квасолі. Варто сказати, що хоча вирощування культури вимагає зусиль і вкладень, але є досить нескладним заняттям, адже сама культура — невибаглива. Тому у багатьох навіть підприємців є шанс побудувати непоганий і прибутковий бізнес на вирощуванні квасолі [6].

Водночас, з огляду на певні особливості ринку нішевих маржинальних зернобобових культур та невисокий попит, вказаний напрям розвивати в малих і середніх фермерських господарствах досить економічно вигідно. Економічна ефективність вирощування нішевих сільськогосподарських культур характеризується двома важливими узагальнюючими показниками — рівнем витрат та рентабельності виробництва. У першому з цих показників відображуються усі витрати, пов'язані безпосередньо з виробництвом продукції нішевих культур, тоді як другий є більш якісним узагальнюючим критерієм оцінки економічної ефективності їх вирощування та маркетинго-

вої стратегії збуту продукції підприємством на ринку.

Загалом бізнес на вирощуванні квасолі є низьковитратним. В основному витрати припадають на покупку посадкового матеріалу, догляд за посівами, на оплату плантації, на оплату послуг найманих робітників (при великих масштабах посівів), транспортні витрати, пов'язані з реалізацією квасолі. На сьогодні ціна високоякісного посівного матеріалу квасолі, в залежності від сорту, коливається у межах \$ 800—980 за тону. Від закладених у посадковому матеріалі характеристик залежить прибутковість процесу вирощування. Рівень врожайності рослин залежить від якості насіння та зовнішніх факторів розвитку рослин, тому, під час досягнення максимальної врожайності сільськогосподарських культур є розуміння найважливіших положень про оптимальні агротехнічні та екологічні умови росту і розвитку рослин, формування якісного врожаю [7]. Величезне значення також мають стійкість сорту до полягання та висота розташування нижнього шару бобів. Для удобрення квасолі потрібно по 60 кг/га д. р. азоту й фосфору та 40 кг/га д. р. калію. Відтак удобрення можна обмежити внесенням 150 кг/га діамофоски та інокуляцією навесні. Насіння перед сівбою радять обробляти інсектицидом, фунгіцидом та інокулянтом. Посівна норма становить 130 кг/га або 400—500 тис. шт./га. За такої густоти рослина формує до 20 бобів. Якщо ж квасолі сіяти рідше, то кількість бобів може зростати до 40—50. Дуже важливу роль у формуванні швидких і рівномірних сходів відіграє точність дотримання глибини висіву. Оптимальна глибина — 3-4 см. Якщо вологи в ґрунті бракує, фахівці радять збільшувати глибину висіву до 5 см. Найбільш бажаний спосіб висіву — рядковий з міжряддями не більше 45 см: півметрові міжряддя рослини вже не в змозі перекрити, і утворюється вільне місце для бур'янів. Що стосується захисту від бур'янів, то квасоля має таку важливу особливість, як висока чутливість до післядії гербіцидів. Тому вибір поля для квасолі значною мірою залежить від культури-попередника. Найкращим попередником для квасолі фахівці називають зернові — озимі (ячмінь, пшениця) і ярі (кукурудза). Натомість ділянок, де перед тим вирощувалася соя, радять уникати.

У разі правильного вирощування урожай квасолі можна збирати двічі на рік. Середня врожайність квасолі по Україні становить 2,2—2,5 т/га, а найбільш передові господарства, такі як "Сварог Вест Груп" — 3 і навіть 3,5 т/га. Та-

ким чином, виручка проекту у разі обробленні 1 га посівів квасолі складе близько 40 тис. грн. Такі високі доходи цілком можуть покрити всі витрати на вирощування і принести чималі прибутки.

Якщо раніше основні виробниками бобових були лише домогосподарства та фермери, то наразі акценти змінюються — активний інтерес вирощування бобів проявляють і великі агрокомпанії та агрохолдинги, розглядаючи їх як можливість диверсифікації виробництва, і якщо сою уже вирощують у великих масштабах, то з нішевими експериментують на невеликих площах — починаючи від 100 гектарів і більше. Розширення промислового виробництва квасолі обумовлене зростаючим попитом на неї внутрішнього та світового ринку. Водночас квасоля вирощена у господарствах населення не завжди відповідає потребам комерційних компаній та переробних підприємств. На ринку витребуваними є товарні партії, кратні машинним нормам, тобто від 4 і більше тонн. За умови, що продукція має належати одному сорту, аби бути однорідною за розміром, кольором, структурою тощо. Цього можна досягти у разі промислового вирощування квасолі або організації її вирощування в особистих селянських господарствах через створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів. Використання одного сорту забезпечить однорідність продукції, а дотримання технології вирощування — її якість.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Значний аграрний ресурс диверсифікації експорту сільськогосподарської продукції і зниження ризиків від волативності світових цін на неї можливо задіяти через розширення площ вирощування нішевих культур. Економічний потенціал їх зумовлений високою ціною реалізації та досить значним попитом, що зростає, на світовому агропродовольчому ринку.

Економічна ефективність вирощування нішевих культур, як і більшості інших видів сільськогосподарської продукції суттєво залежить від кон'юнктури ринку та цінової ситуації. Водночас основна конкурентна перевага нішевих культур полягає у тому, що їх економічний потенціал зумовлений вищою ціною їх реалізації та значним попитом, що зростає, на світовому агропродовольчому ринку. Саме тому аграрій завжди за будь-яких несприятливих умов чи то погодно-кліматичних, чи економічних

матиме від їх вирощування достатній для покриття понесених витрат прибуток та впевненість у майбутньому.

У підсумку варто також зазначити, що нішеві культури передусім представляють значний інтерес для малого і середнього агробізнесу, оскільки дозволяють із малими вкладенням отримати високий дохід та є менш залежними від цінової волативності і кон'юнктури світового ринку. Якщо проаналізувати всі переваги і ризики від вирощування нішевих маржинальних зернобобових культур, то можна стверджувати, що цей напрям агробізнесу є досить економічно привабливим саме для малих і середніх господарств, які об'єктивно не завжди мають технічні і фінансові можливості конкурувати за рівнем витрат та обсягами реалізації традиційних зернових і олійних культур із потужними аграрними підприємствами, а також холдингами.

Основною проблемою, що заважає нарощувати обсяги виробництва, є неналагоджені ефективні агротехнології вирощування квасолі, які можуть гарантувати стабільно високий врожай, обмежений внутрішній ринок та слабзорозвинені канали реалізації на зовнішні ринки. З іншого боку, стимулом для вирощування є вища прибутковість нішевих бобових порівняно з традиційними культурами, зростаючий попит та досить низька конкуренція на світовому ринку.

Література:

1. Черенков А.В., Шевченко М.С. Зернобобові культури — стратегічний фактор регулювання білкового балансу та родючості ґрунтів. Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони НААН України № 11, 2016. С. 5—11.

2. Нікішина О.В. Ефективність дворівневого механізму стимулювання виробництва зернобобових культур для внутрішньої переробки і споживання в Україні. Економіка харчової промисловості. № 2 (26), 2015. С. 31—40.

3. Бахмат М.І., Овчарук О.В., Овчарук О.В. Вплив різної норми висіву квасолі звичайної за широкорядного способу сівби на врожайність зерна та економічну ефективність технології вирощування в умовах Правобережного Лісостепу. Корми і кормовиробництво: міжвід. темат. наук. зб. Інститут кормів УААН. Вінниця: Тезис, 2016. Вип. 82. С. 92—95.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 23.09.2019).

5. Україна і бобове стебло: аграрії завойовують лідируючі позиції за обсягами експорту

бобових у світі. URL: <https://vezha.net.ua/business/ukrayina-i-bobove-steblo-agrariyi-zavojovuyut-lidiruyuchi-poziciyi-za-obsyagami-eksportu-bobovix-u-sviti/> (дата звернення 24.07.2019).

6. Бізнес на вирощуванні квасолі <https://dumka.biz/biznes-na-viroshhuvanni-kvasoli/> (дата звернення 24.09.2019).

7. Овчарук О. В. Перспективи вирощування квасолі в Україні // О.В. Овчарук, О.В. Овчарук // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасні агротехнології: тенденції та інновації". 17—18 листопада 2015 р. — Вінниця, 2015. — С. 282—284.

References:

1. Cherenkov, A.V. and Shevchenko, M.S. (2016), "Cereals — a strategic factor in regulating protein balance and soil fertility", *Biuleten' Instytutu sil's'koho hospodarstva stepovoi zony NAAN Ukrainy*, vol. 11, pp. 5—11.

2. Nikishyna, O.V. (2015), "Effectiveness of a two-level mechanism for stimulating the production of legumes for internal processing and consumption in Ukraine", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 2 (26), pp. 31—40.

3. Bakhmat, M.I. Ovcharuk, O.V. and Ovcharuk, O.V. (2016), "Influence of different norms of sowing of common beans in the wide-row sowing method on grain yield and economic efficiency of cultivation technology in the conditions of the Right-bank Forest Steppe", *Kormy i kormovyrobnytstvo: mizhvid. temat. nauk. zb. Instytut kormiv UAAN*, vol. 82, pp. 92—95.

4. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 Oct 2019).

5. Pryshliak Ya. (2018), "Ukraine and legume: agrarians gain leading position in the volume of leguminous exports in the world", available at: <https://vezha.net.ua/business/ukrayina-i-bobove-steblo-agrariyi-zavojovuyut-lidiruyuchi-poziciyi-za-obsyagami-eksportu-bobovix-u-sviti/> (Accessed 25 Oct 2019).

6. dumka.biz (2019), "Business for growing beans", available at: <https://dumka.biz/biznes-na-viroshhuvanni-kvasoli/> (Accessed 25 Oct 2019).

7. Ovcharuk, O.V. (2015), "Prospects for growing beans in Ukraine", *Materialy vseukrains'koi naukovopraktychnoi konferentsii "Suchasni ahrotekhnolohii: tendentsii ta innovatsii" [Materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference "Modern Agro-Technologies: Trends and Innovations"]*, Vynnytsia, Ukraine, 17-18 November, pp. 282—284.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2019 р.